ה מ א ס ף

לחדש בסלו תקמ"ד

א

שירים

אגרת כמלגה מהרב המלין מוהר"ר הירץ וויזל נ"י להקצין החכם ר' דוד פרידלענדר יחי', בשלום לו את ספרו גן כעול.

עץ פורח תתן פריך בעתו בחנם ובשלום אתך, ה"ה הגלוף והקצין משכיל וסופר זה כש"ת מהר"ר דוד פרידלענדר יצו.

* * *

סוחר אַתָּה מִנְכְּבֵדֵי אָרֶץ,
וּבְסַחַר אֲהֻלָּךְ תִּרְרוֹשׁ חָכְמָה;
אֶל מַאֲוֵי פִּסּוּל תִּלְעַג,
לֹא כָמוֹהוּ לַחֲרִבוֹת אוֹצָרוֹת תִּתֵּן
עֵינֶיךָ וְלִבֶּךָ.
כְּכַלּוֹתְךָ אֶת מַעֲשֶׂיךָ
בְּצֵל הַחָכְמָה תֵּשֵׁבִי,
שָׁם תִּמְצָא מַרְגּוֹעַ לְנַפְשֶׁךָ
שָׁם תָּנוּחַ מִיגִיעַ כַּפֶּיךָ;

שָׁם תַּבִּיט דְּמוּת אַנְשֵׁי שֵׁם
לְהַדָּמוֹת אֲלֵיהֶם יִשְׂאַל לִבֶּךָ׃
שָׁם מְלֵאכֶת יְדֵי חֲכָמִים,
עַל הַקִּיר סָבִיב סָבִיב׃
מַרְבִּית סִפְרֵיהֶם אָסַפְתָּ,
וַעֲדַיִן לֹא שָׂבְעָה נַפְשֶׁךָ,
וַתִּשְׁאַל לָךְ גַּם אֶת סִפְרִי
לָשׂוּם לוֹ מָקוֹם בֵּין הָעוֹמְדִים
הָאֵלֶּה׃
כִּבִּדְתַּנִי רֵעִי וַאֲכַבֶּדְךָ,
הִנֵּה מִנְחָתִי לְפָנֶיךָ׃
אֶת פְּרִי הַגָּן (נָטַעְתִּי)
וְנוֹזָלִים מִן הַלְּבָנוֹן׃
שְׁאַל רוֹפְאֶיךָ וְיַגִּידוּ לָךְ,
כִּי עַל מִשְׁתֵּה יַיִן רַב, טוֹב לִשְׁתּוֹת
מַעַט מַיִם,
שָׁתִיתָ יַיִן מִכּוֹסוֹת זָהָב,
שְׁתֵה גַּם הַמַּיִם הָאֵלֶּה מִכְּלֵי חֶרֶס׃
עֵרֵבוּ יְמֵי הַשִּׁלּוּם,
עֵת הִבְשִׁילוּ אֶשְׁכְּלוֹתַיִךְ וְנָתַתְּ לִי
מְחִירָם יַיִן׃
אֲכוֹל עֲנָבִים מִפְּרָמִים נִטּוּעִים,
וּשְׁתֵה מִבּוֹרוֹת חֲצוּבִים,

עַד יִגְדְּלוּן מַטָּעֶיךָ ,
וְעֵצֶיךָ יִתְּנוּ פְּרִים ,
וְיֹאכְלוּ רֵעִים מִגְדֶּיךָ ,
יִשְׁתּוּ דוֹדִים מֵעֲסִיס רִמּוֹנֶיךָ .
כִּי כַמַּיִם שָׁבִים מִיָּם ,
בֵּין סַלְעֵי תַּחְתִּיוֹת יֵלְכוּן יַחְתְּרוּ
תְהוֹמוֹת ,
לֹא יִשְׁקוֹפוּ עֲדֵי יִבְקְעוּ חַלְמִישׁ צוּר ,
וּשְׁדֵי תְּרוּמוֹת יִשְׁטוֹפוּ וְהָיוּ מַעֲיָן
וְנָחַל ;
כֵּן פַּלְגֵי תְּבוּנוֹת בְּלֵב אִישׁ כָּמוּךְ
יוֹם יוֹם יֶהֱמוּ גַּלֵּיהֶם .
עַל הָרְרֵי רַעְיוֹנוֹת יַעֲבוֹרוּן .
כָּל חוֹמוֹת כֶּסֶל יַפִּילוּ ,
דַּלְתוֹת הַחָכְמָה יִשְׁבְּרוּ ,
וּבְרִיחֵי הַמֵּצַר יְגַדֵּעוּ ,
לֹא יְשִׁבוּתוּ מִמְּרוּצָתָם ,
עַד יָפוּצוּ מַעְיְנוֹתֵיהֶם חוּצָה
זֶה מָנַת דּוֹרֵשׁ דָּעַת ,
וְזֶה חֶלְקַת אוֹהֵב מְחוֹקֵק !

* * *

חָכְמָה מָה עָוָה אֲהֻבָתֵךְ
רַב כִּסֵּךְ בְּלֵב אִישׁ , אֵישׁ אוֹהֵבֶת אֹתִי .

מַיִם רַבִּים לֹא יְכַבּוּהָ ,
מְרוֹב דְּבָרִים לֹא תִשָּׁבַע , וְלִתְבוּנוֹתֶיךָ
לֹא תֹאמְרִי : הוֹן !

* * *

רֵעִי ! כַּלְכֵּל אֶת מַשָּׂאָה :
כִּי אֶת עֲמָלָהּ תְּגֻמוֹל ,
וְדַע כִּי גָּבְהָה מֵעַל גָּבְהָה ,
יֵשׁ אֶחָד וְאֵין שֵׁנִי , אֱהַב אֶת אֲהֻבָיָה ,
אוֹתוֹ תִירָא וּמִצְוֹתָיו שְׁמוֹר ,
וְיִשְׁמָרְךָ מִכָּל רָע , יִשְׁמוֹר אֶת
נַפְשֶׁךָ .

* * *

יודעיך כי ישאלוך : מי שם האותות האלה , ולמי מוחמת האהבה הזאת ? ואמרת : לרעך כנפשך .

נפתלי הירץ וויזל .

ב

מכתבים

אגרת איש נכבד אל רעהו הבחור היקר . . . . . *)

בפנותי לרחות מה טוב לגבר על פני תבל , כשומי עין על כל המעשים תחר נעשו תחת השמש ומה נתרון לאדם

---

*) בתו לידיעו תיוה תגרות נחי המליצה וזכי הרעיון על דבר תכון הכערים וכדפיסם תחת תחת במכתבנו לתועלת המשכילים פעם .

דברי המקבים :

לאדם בא, וזרח כי הבל המה, אך רעות רוח כלמו, לשוח ביגע בעבורם, הן תמול כולנו, היום כרכוש רכוש, ולמחר כמות ומי יודע מי ישתע בעלכינו.

אבן אמרתי אחת היא, כחלת ה" פרי בטן, וכניס יצריס ברכתו, הן זה שכר בדיק בארץ, כי ירחה בניו לפניו ילכון בדרך היער, מכל מעגל רע יסורו יתילכון בדרך טוב, לזאת ישתע לבבו כל ימי חייו והיה כי יבוא יום פקודתו דור דור יזכר שמו עליהם, וחייתה כפשו בגלגל.

ועתה ריע הלא ידעת אם לא שמעת, כי זה שלש שניס מכן ה" בא לותי, ויתן לי בן, הן מרחם אמו יהקדשתיהו לאמר: לכה ה"! היה עם הילד הזה כי יגדל הגער, תכננהו דעת ביבה, כאר בתיבתו בדרך האמת, וסיה בדיק בל הימים.

אמנם בהביטי בחלת בני עמי, את קוצר ידיעתם בדרך הגדול הזה הוא התכון, ברחותי בערי בני ישראל בני חמש ושש עשרה שנה אשר לא ידעו מחוש ברע ובחור בטוב דעת בדק לא למדו, על ספר ה" לא קראו, ואת אשר קראו לא הבינו, כי בטרם ידע הגער דבר מיסודי דתו ושרשי אמונתו יוכח בית לוץ זר, אשר לא יבין את לשונו דברי תהפוכות ידבר אתו והוא ילמדהו דברי חכמינו ז"ל הקדושים בטרם ידע מי זה החיש משה? מה בעשה על ידו לעמו? מה הורה? ומי זה בניאנו האמת והבדק? מה קרה לאבותינו? איך נשבדו ואיך נפלו? וכ"ו, הה! כי אך לי מאד על הגער הזה, אשר התפללתי עליו, ואם כן הדבר למה זה אבכי? —

לואת יצאתי היום לקראתיך, ריע! מאז ידעתיך מיום עברי עליך בעיר * * * ראיתי ארמותיך ואדע בניס להוביס אשר נדלת ותתן לפס פקודיך ראיתי ואשמע, בא! הורני נא אותי מה לעשה לאבך את בני מוסר השכל, ותורתיכו הקדושה ע"פ סדר ככון לרוות בפס בגער במי הקבמס החמתית, אם המצא ימצא בתאכתך היא, אשר יתאו בפשו להיות אומן את הגער, שלמהו אלי, ועלי לשלם מחיר בסף חלף עבודתו הקודש, כל אשר ישאל, אמנס שימה בפיו את אשר ילמוד עם בני, ובפרט בעקרי ויסודי הדת אשר התרשלו פו בל אומני בני עמינו, גם יחסרו ספריס מוריס דרך בוה. כי ידעתי את רב בחך בוה הענין, ואיך ידעו תלמידיך

תלמידיך להסיד דבר דבר על כל שאלה אשר הערכת לפניכם נוה עלי את אשר גם לבבך ותכלי לשמע, לדבריך יפה חון עבדך * * *

תשובה ברת הסמוך.

* * *

שאלה.

עוד שאלה אחת קטנה לפניכם כערים מסכילים! לפאר לנו את דברי החכם מכל אדם, (משלי יו"ד ח") **אבן חן השחד בעיני בעליו, אל כל אשר יפנה ישכיל!** ועל המבאר להעתיקם ללשון אשר"מ כי שגו בפירושם רבים. *)

ב

תולדות גדולי ישראל

תולדות הרב רבן יצחק אברבנאל.

הרב רבן יצחק בן הגר אדון יהודה אברבנאל גולד בשנת ה"א שלשים וקצ"ו ליצירה בליסב"ון בירת מלכות פורט"וגאל. הגר בתו הגבות ע לנור שם מארן קאסט"יליען הגר למלכות ספר"ד כיען. ואל יתמה הקורא לם ימצא פעם בפעמים שהוא כולד בליסב"ון, ופעם יאמר על קאסט"יליען ארן מולדתו, כי אין זאת בתירה. כי המעשה הגר קרה לאבותיו

---

*) אחת למודעת. הנה לפניכם בשלשה דפים הדאשונים שלש שאלות, ובדף הרביעי בתחיל לדפום תשובות על סדר השאלות, והנני מבקשים מכל משביל הגר מלא פירוש אחד מהשאלות האלה, להודיע לנו את מחשבתו ודראה לבאור את הטובים שבהם, כי אין בידינו לדפום את כלם כי רבים המה, ותקנר הרישה מהכיל.

דברי המתבים.

לאחותיו כך הוא , כמו שכתב הוא בעצמו בפי' לס" מלכים
ב" ו"ל , ורחוי שתדע שכבר בחו עם מלך בבל על ירושלים
מלכים ושרים ממלכי שאר הגויים והוליכו מהיהודים אל ארצם
ומכללם היה פיר"וס (Pyrhus) שהיה מלך ספרד , כי הנה
הירקולים (Herkulis) הגדול שהיה מארץ יון ילא בכל
העולם לכבוש ארצות בגבורתו ובחכמתו כי רבה היא וכתפשט
בארץ המערב , ואחרי שעשה גבורת הרבה בכבוש הארצות בא
בחכיות רבות ועמו חיל גדול אל ספרד , וכשיבא שמה וימלוך
בכל ארץ ספרד , וכי ככסף אל ארצו ומולדתו חלף הלך לו
לארץ ליטא"ליא ומשם אל ארץ יון , והוא היה מהשרים אשר
הלכו להחריב העיר הגדולה טרא"ויא (Troja) בפעם
השלשית וכאשר נפש פירק*ולים זה מספרד נתן מלכותו לבן
אחיתו שנקרא היספ"ון (Hispahan) ועל שמו נקראת כל
ארץ ספרד בלשון עם לועז היספ"כיא (Spanien) שהיספון
זה לא היה לו כי אם בת אחת ובשה פיר"וס שהיה ג"כ
משרי יון והוא היה בחרבן בית ראשון והביא משם בני יהודה
ומבנימן ומשמעון ומלוויים והכהנים אשר היה בירושלים עם
דב שבאו עמו ברצונם ויכולים בדרך היה בחניות למלכות
ספרד ויושיבם בשני מחוזות , האחד הוא המחוז הנקרא גם
היום אנדלוז"יה (Andalusia) בעיר אחת שהיתה בימים
ההם עיר ואם בישראל פרתי במדינות ויקראו אותה היהודים
לוצי"ה (Lucena) להיותה כלוז אשר בארץ ישראל מוכנת
לבבוה • והמחוז השני היה בארץ טולי"ולה (Tolelola, Toleda)-
וידמה שהיהודים קראו שם העיר טולי"לה על שם הטלטול
שעשו בשמה מירושלים שמה • כי שמה היה יוקדם אצל
הנוצרים פירווזילה (Privail) לא טולט"ולא שקראו כן
היהודים הפחים אליה , וכן לאחוז שקראו עיר לאחרת סמוכה
לטוליט"ולה מאקי"דא (Maqueda) על שם העיר מקדה
שהיה בארץ ישראל , ולעיר אחרת סמוכה לטוליט"ולה קראו
אישקלוכה (Ascalona) על שם אשקלון שהיתה קרובה לארץ
ישראל , לולי היו העירים ההם בדמותם דומים אל העירים
אשר היו בארץ ישראל זקרובים אליה , ולכן קראום בשמם ,
ואין ספק שג"כ קראו בימים ההם שאר העירים הסמוכות
לטוליטולה כערי ישראל ובאורך זמן נאבדו ונתאלמו השמות ,
ונשאר המה אשר נשארו בשמותם עד היום הזה הם עדות
והוראה על הנאמר • ויצאו היהודים במלכות ספרד משם ועד
עתה ונתפשטו בכל העירים ההם מפה ומפה • ולא שבו
אל ירושלים בזמן בית שני כי אמרו שלא היתה אותה הפקידה
בגולה שלמה , ולא נמצא שמה תורון בדית ה" ולא חלה הגבורה
ביניהם

ביניהם ושאר הדברים הקדושים לא היה בקרב ישראל, ושלכן לא ישובו כי אם בשוב ה' את שיבת ציון ושבו בנים לגבולם מאשור ומכוש ומחיי ים כמו שכתוב כל הספור בספר דברי הימים אשר למלכות ספרד. ומזן שפק שגם כן בתו מהיהודים ההם מחורבן בית ראשון לצרפת ולאינגלט"ירה (England) ולאחרן השכנו ולשאר המלכיות מבני ישראל. ושליהם אמר הנביא (עובדי' כ') וגלות החיל הזה אשר בכנעים עד צרפת וגלת ירושלים אשר בספרד, כי כבר היו שמה היהודים מחרבן הראשון כמו שנזכר, כי עם היות שבאת זה על אדום לא לכלות אדום רחם הלוקחים והמחריבים, כי אם לפי שעלה מבני אדום עם הכשדיים על ירושלים לשפתה, וכמו שאמר (שם י"א) ביום עמדך מנגד ביום שבות זרים חילו, ונכרים באו שעריו ועל ירושלים ידו גורל גם אתה כאחד מהם וכו' ע"ש *) וז"כ גרו תכותיו

---

*) אמר שכותב, בספרי קורות העתים לא נמצא דבר מזה, לא נזכר שם לישפ"ן, וגם נמצא טעם אחר למה נקרא שם האדון הזאת שפא"ניען. והוא על שם הספן (das Kaninchen) כי היה האדון הזה מלא ספנים, וגם נקרא מקדם איבער"יא (Iberia) על שם הנהר הגדול איבע"רוס (Iberus) אשר יקראו אותו היום עברא (Ebro), וכן נקרא בספרי הקדמונים העספע"ריא (Hesperia) והיא מלה יונית תורה קצה הארץ לגד מערב, כי לא ידעו היונים והרומיים שם שוד מדינה לגד הזה. ואמנם דע כי יודו כותבי ספרי הדורות את מסרון ידיעתם ממדינת שפא"ניען טרם בוא חומות אחרות לגור שם, ושם אמר היומכר בעצמו שקרא בן בדברי הימים אשר למלכי ספרד כנים דבריו דברי כי צדיק, ולזן שפק שהוא מזרע דוד, וכן העיד הכומר טאמאיס בויכוח עם המלך אלפיו"נזום אשר בניהו ר" שלמה בן ווירגא נס" שבט יהודה וכן כתב ר"מנשה בן ישראל בספרי קאנסילי"אטאר. וגם החכם מהיו"ם העתיק את הדברים האלה מספר המיוחר *) ובוודאי היה להרב הנ"ל מוכתב שלשלת יחוסו וכאשר ממנו למדנו את כל אשר לו כאשר תראה עוד להלן.

*) Vita Don Iſaaci Abrabanielis, Auctore Jo. Henr Maio Fil. Gr. et OO. LL. Profeſſ. in Acad. Gieſſ. Francofurti ad Moenum CIↃIↃCCXI.

מכותיו תחלה בארץ קאסט"יליען ולסוף נתן ,ליסבונה בארץ פורטונגאל , לכן יאמר בעט על קאסטיליען ופעם על פורטונגאל ארץ מולדתו .

בהיותו בן עשרים שנה שלם בתורה וכחכמה מבר את פירושו על ספר תלה הדברים ופרסמו ברבים לספוג עליו , לך נאבד ממנו כתיבת ידו כמו שתרתה בהקדמתו לספר הנ"ל וז"ל : זה לי עשרים שנה בימי בחרותי בהיותי על תדמתי העיר לוסבו"נה עיר ואם במלכות פורטונגאל אשר בקצה מלכות ספרד , מלאתני לבי לעשות שאלה גדולה , כוללת ספר תלה הדברים משנה התורה אשר שם משה לפני בני ישראל , ואתנה אותה לפני כל יודעי דת ודין , וכן גדולי חכמי הארץ יושבי על מדין , והולכי בתיבות הטובות , ורחשי הישיבות ושיחו אותי דבר , איש כאשר עם לבבו , ובעטיו ונידו , וכי לא מתקן לי רבני נאלי בהרי דרכיהם , דרכם ומחשבותיהם , אם לבי בקרבי ! דברתי אל לבי , שא נא כלין אותתך , ופתילך שפתך ומשענתך , נאודה לי ניד בהתר השאלה הזאת , ועשה לי מטעמים , יאחד יהיו תמים , בפירוש הספר הזה בי עת לעשות ליי" ותשובה להניח לאיש האלהים , רבן של נביאים , בהרחבת ביאור משנה תורתו ולהגלות לבל עדתו עמיקתו וסתרתו , ואת יקר תפארת גדולתו , יען וכיען קצר מצע פריסתו מהשתרע בדברי המפרשים , יבנים ונם תדשים . ובאשר התעסקתי במלאכת י"י את ימים ואדים , שבעתי נדודים , כי מצאוני באימים , ויתלדות הימים , קפץ עלי הגו הזמן , ורשתו אשר טמן , ויפנות המן משמים בלאם הגלגל ורוגז עלי התגלגל , לקחת את נפשי זמם ויקח את כל קניני עד תמם , ואמלטה רק אני בורח מכל מלכות קאסטיליי"ה דרך מקומה , כי יגורתי מפני הקף והחמה , ובזה ספו תמו מן בלהות כל ספרי , כי אחי ועמי וכל שכני סביבותי נרי , נם הם עלו ובאו בביתי ובבית מדרשי , ויקחו את ידידות נפשי ונם מה שעשיתי בספר הזה בשבר או בשבה , ואל ידי לא בא , ולא רחיתיו עד הנה , עכ"ל .

לרוב חכמתו אהב אותו המלך אלפונז"ו החמשי ויעשהו שר במלכותו ויהי האיש הולך ונדול דורש טוב לעמו עד מות המלך החסיד הזה .

אחרי מות המלך אלפונזוס קם תחתיו בנו יהואים השני , וינרש את כל השרים אשר עמדו תחת אביו . ועל הרד"ק שמו עלילות דברים לאמור : את כספו למסור את מלכות פורטונגאל ביד מלך קאסטיליען , וישלח המלך אליו ויבו

ויצו לותיו לבלי חוס לליסבון הבירה, ועל הדרך שמע את אשר חשב עליו המלך רעה ויברח מפניו ללכת קאסטיליה • וירדפו אחריו במצות המלך לתפשו חיים או להביאו מת, והוא במלט מפניהם ויבוא ארצה קאסטיליען • ויהי כאשר שבו הרודפים אל המלך, ויצו המלך לבזול את כל אשר לו, ויסי ביתו ומקבצו ורכושו לבז • ובירושו לספר אלה הדברים היה תוך השלל •

בשנת רמ"ד והוא היה בן ארבעים ושבעה שנה ישב שלית כארץ קאסט"יליען תחת ממשלת המלך פערדי"נאנט והמלכה איזאב"עלא, ויקיתוב את פירושו על ספרי בניאים ראשונים • וילמד תכמה עם תכמי קריתו ושמו הולך על כל הארץ • ויטב בעיני המלך והמלכה וישימוהו שר בארמנ, ויטב שם בתקפו שמונה שנים, עד כי יפלה חמת המלך על עם ס", לגרש את כל היהודים מכער ועד זקן מכל ממלכות קאסט"יליען, ונס הוא וביתו בתוך הגולה • כי כבד לב המלך לשמוע אל תחנונו ולהטות אזן להפארתו, וילך אל ארץ נעא"פאלים בשנת רכ"ב והוא בן חמש וחמשים שנה •

חתימה בדף הסמוך.

ד

תולדות הזמן.

הדברים הללה נעתקים מספר תכס מנחרי והמה בתורת כתובים אל רעהו •

אחה ידיד לבי! ורבים ממודעי שאלוני זה כמה פעמים, על דבר בית התכנס התדש אשר הקימו היהודים בברלין לדעת מה טיבו? — כבר כתבתי זה ימים לא רבים בחלק הראשון מספרי הנדפס בשנה הזה שבתידם בית תמוך לנערים כזה • ומדחנה מדבר, חולי לא בא דברי אלה לידך אשוב שנית לשוור על הדברים שכתבתי שם ואלה הם •

מדרך מיסדי בתי חנוך ומדרש ביניהם המוצרים להרבות בדברים ולפרסם את מעשיהם בגליונות ובספרים טרם התלו לעשות דבר; לא כן עשו היהודים החלה, זה היה שכיח הקימו בית חנוך לבערי עמם ללמדם חכמה ומוסר מבלי ידע בו איש זר עד אשר נדלו והצליחו ועשו פרי. ככה יעשה החכם, במסתרים יפעול טוב, ובמחשכים יעשׂ אור, עד בשחר יבקע אורו ובצן על פני כל הארץ.

מאז הנלה העם הזה מארצו אשר אוה ה' למושב לו בתפוצות בין האומות, חלה בפוכה ישכבו וחלה בגבה, כמעל כעבד ביד אדוני הארץ ויסי למם עובד, כפרה מביקה אשר יתן לה בעליה מקום לחסות ומרעה, למען הניק חלבה; כן היה העם הזה בעיני מושלי הארץ, בעל הכסף ישכון איש איש ישלם שבעתים את מחסהו, ולאשר אין לו יכאד קימו. אמכם לא עלה על לב איש לאמור: הן העם הזה אדם הוא כאחד ממנו, איכבה בעבוד בו, כמוהו כמונו לאכול את טוב הארץ נברך, ואת תורת האדם!

מנוע העם הנדכה הזה יצאו אנשים יקרים המזהירים כזהר הרקיע על הארץ, מסרים לחבו ויסכימו יחד להקים בית ביטחון, לחנוך נעריהם, בו יטיבו למד את הנערים מאשר עשו מקדם, למען נדל אנשים טובים וחכמים מחלה לארץ. היו לפנים.

אם בתור לחרי מקור הדבר הנדול הזה, כמלחמו בלב חכם דורנו, סוקר"לטעם עתנו ר' **משה בן מנחם**. הוא היה חומן את **יצחק בן** החלפן ר' **דניאל** לחד עשר שנה והנער הזה נהיה תחת ידיו לים נוממה ופועל טוב. ואנכי קראתי דברי שר קדוש למולכות, אשר כתב עלין לאמור: שהוא לחד מהרחשונים ליקירי רוח ומכובדי חכמי ברלין.

ר' יצחק בן דניאל הלז, ובעל אחותו ר' **דוד פרידלענדר** אשר שמו נודע לתפארת בשערי החכמה, היו מיסדי הדבר הנדול הזה, ושניהם קבלו עליהם להכניע את החנוך הזה. ור' דניאל אבי המיסדים נדב חמש מאות טאלר בכסף מלא, מלבד אשר נדבו משפחת אפריים ויתר בתי אבות היהודים אשר בברלין, לתת מדי חדש בחדשו נדבת לבם לתמוך את החנוך הזה.

שני המנהיגים הללו עם שלשה המשגיחים אשר תחתם
יכלו לרחות תמיד בעת הלמוד ויסירו עין פקוחה על
תורת הנערים ועל הנהגתם בדרך ארץ, כלי שבר, וכלי פגיה,
כל מגמתם להבת האדם והבת מלכם, לשום בחרן לנגדם
יקרים ושלמים לטובתם ולטובת המדינה, אשרי חלקם!

מספר הנערים הלומדים כעת בבית חנוך הזה שבעים
ושלשה, מוריהם קנתם עברים שלמים בחכמתם
וקנתם נוצרים. וזה דבר הלמוד: לשון עבר, לשון אשכנז
ולשון צרפת ע"פ חכמת הדקדוק, חכמת התשבורת וההנדסה,
ידיעת הגיאגרפיע וההיסטוריע וחכמת הטבע. *)

חתימה בדרך הסמוך.

ה

*) למד המעתיק. כעלם מעיני החכם המחבר אגרת הזה,
עלם בוגת החכמים היקרים רחמי החכון, אשר
הוליאו מלבם בדף הנדפס זה שנה העברה, ולהיותם
דברים הנוגעים בעדת ישראל לבדה העתיקם הנה,
בקנור דברים ירחה הקורא ותגל כבודו וו"ל.

נודה לחל חסדו על הטוב אשר גמלנו לרחות דרכה
במעשה ידנו בחנוך הנערים אשר הקימנו ר"ת
ליור שבת תקמ"ח כי עתה ידע כל איש את התועלת
הגדול אשר בעשה זה. הנערים שבעים ושלשה במספר,
כלם תפשי עט יודעים לכתוב בהדור בכתב ובנוסח
המליצה בדקדוק הלשון בגיאגרפ"יע ובמלחכת הציור
וכו". גם נשתמו על שכמנו שטרח לתור אחרי דרך
סדר הלמוד בכקל ובטעם אשר רוח התלמידים נוחה
היטנו, ומצאנו תחבולה להרבות קנאה בין הנערים
ולרחוב בכפשם עוז וחמדה לדברי החכמה. ובכל זה
עזרנו ה" להוליח את כל מן הכח אל הפועל כאשר
עם לבבנו.

ועד הנה לח היה בידינו לקבל עלינו של כל
בחנוך בתלמוד תורה ויראת שמים
ומדות

ה

בשורת ספרים חדשים

שלוח אליכו מעיר גערץ במדינת קרייזן •

ח ת י מ ה

אליכם ריסים תקרא! שמעו כי עס נגידים אדבר, והבי התורה תומכי החכמה ומכבדי הלשון: ואתם תורוני כי יהיה דבר השוה לכל נפש, הן להזכיר החכמים אשר שכחו מרוב טרדותיהם, הן ללמוד את בני יהודה קסת הלשון והמליצה כתובה על ספר היטר, ויהיו בניכו

ומדות • כי הנחנו את החלק הגדול העיקרי הזה לחלות הנערים ולקרוביהם, והיה לך לבבנו להדריך את הנערים בשעות הפנויות מן למוד התורה, בידיעות הכזכרות, לזה חפצי חכם, ולאשר תשיג ידו למלמו במעוט ההוצאות • ואם לחכם קבלתו עליכו להשגיח על הנהגת הנערים, לין זה כי אם כל עת שהם בחדר החכוך לנערים, לך לחדי נאתם מהם, ההשגחה מוטלת על הכותיהם וקרוביהם •

אמנם כפי הנשמע ימצאו בקהלכו ריזה חכשיס מיקירי רוח המתנדבים בעס לתמוך את הבית הזה בחדבי כסף ולתת לך מסויים למען הרחיב את תועלת התכוך הזה על כל גדותיו, לכן הננו מודיעים שאם כן רצון החכשיס החלה ואם מצאו בן בעיכם דרך הלמוד כאשר היה עד עתה, הוי את כפשנו לקבל גם עליכו את **למוד התורה ויראת שמים ומדות והנהגת דרך ארץ** ע"פ כלו • ומוכניס תכחנו ללמד את הנערים **הלכות ש"ס** לו ספר **רב אלפס**, **פוסקים** כמו **הרמ"בם** **וארבע שלחן ערוך**, על סדר נכון ורחוי בכמה

בידינו

בכיכו כנטיעים מגודלים בכעוריכם, כאשר ימצאו בו קצת ריח לשמירת ברכות, ומעט דבש ללקיחת תעמוק: יען אשר היה עם לבי לחקוק בו חידות מחדדות השכל; לגרות לוגרות חכמה; קיצות אשר יקנאו לותם תופסי הלשון; מליצות מולצות במוסר; ושירים אשר יהוסרו ואשר הוסדו על הרביעית ועל השמונית: הנה לכתוב לך שלושים אשר כתב הרח"בע ז"ל בחמדים למרחה ומתוקים לכל חיך אשר לוכל החכמה ינותק לו, וימצא לו כחת גם במלאכת מחשבת אשר לא כמצאו בלשוניכו מאז היותיכו לגוי, אשר חלק יי" לותם לכל העמים אשר תחת השמים בחיבר"ופה וקודח להם שם לופרי ולורטריי והנם בכתובים על דבר לחת מעשה התורה הקדושה, ועצות לדק דברי מוסר השכל בלשון נא ובשירים ערבים לאוזן שומעת ולכל בשרם מרפא.

אמרתי אני אל לבי אגלה נא את אזנך קורא נעים, כי אם לא תחתום שמך הטוב תחת הדף הלז בעת קורלי לך, אם תבקשני אחר הזמן הזה לא אמצא לך; יען כי לא אדפיס כי אם הסך הכתוב לחייב בספר החתום: כי למה לוכל בשרי בשני לינע לריק ולבהלה, וחלף שכר עבודתי להועילך, נרה ויגון אמצא!

בא עתה ברוך י"י למה תעמוד? ואנכי פיניתי הבית להדפיס, ומקום לגומלים לי טוב להזכיר שמם נעים לטובה ולברכה בין מחזיקי בדק התורה החכמה והלשון: והיה זה שלום הע"ור כי נכנה בתרגומו וכי כדרוך בתרמנותיכו. ולשוכנו אתנו את פני החדון אשר אנו מבקשים, בחייכון וביומכון ובחיי דכל בית ישראל בעגלא ובזמן קריב ואמרו אמן כן יהי רצון.

אליהו במהר"ר יצחק מורפורגו.

הדלע" מאספת החומים על זה, מקדו חצי ד"ט פרייסש לכל חלק.

משפט

בידינו בכתב ובהסכמת הרב הגאון הגדול מה"ד דקהלתנו. ויתר חלקי היוס ילמדו מקרא נביאים וכתובים כרחוי, בהסכמת הרב הגאון הנל.

משפט על ספר חדש

ספר ברכת יוסף תבואתה לרחם יוסף וכו" מהרב המדקדק ר" שלמה דובנא דובנא, כדפס בדיהרנפורט שנת טוב עמו **בישראל** • לולי כמוהו מחברו בשם ספר לא היה לו מקום בהכתבנו כי אין מתכליתנו לכתב ולשפוט את ילידי יוסי יוסי אשר יבואו כאחריה לרוב • אך מקצי טעמים נודיע את מהות הספר הזה ותיכותו ג" למען יודע ביהודה שבתו, וזה נדבת לב המופלגים הקציניס מוהר"ר יוסף בה" אליהו ובן אחיו מ" אריי" ליב כי" אשר הזילו זהב מכיסיהם לכתוב כ"ד ספרי הקודש על קלף נדיו וכשרטוט ובגליון ובקדוש שמות הקדושים ובדקדוק שאר משפטי הכתיבה והכל נעשה בהשגחת המדקדק הנ"ל אשר תקר בעיון היטב על משפטי המסורה, וז"ל בס" הנ"ל " וברוב שקידתי יומם ולילה " עתיתי ייכס נחלבס ומציתי דבשס, והעולות אשר השחירו " לי לקטתי כחפן לבי ולא הכחתי לף מסורה אחת הצריכה " הג"הה ותקון אשר לא תקנתים כראוי בעו"ה, ולפעמים " התוכחתי גס עס קנת מהמחברים הנס, והראיתי כי טעו " בחיה מקומות בכוכת המסורה, והניחו אותה שלא כראוי " וכו" " יעיין שס הקורא וימצא להג הרבה • אשרי להבי תורה והוגיה! ואשרי מחזיקי לומדיה וסופריה! — ואולי ברכות הימים ישמחו לכבי הפילולוג"יא בגליון זה, לא יחחינו כי זה דבר חדש הנעשה בימינו לך יאמרו יען כאן הוא, והכרת פנים יענה בו ויעמוד לימין נדקתס, ואז לחס שערים • —

הטעם הנכי להרחות לכל קורא משכיל לחתת דעתו החכס בחמרו: **המדות ישתנו לפי טבעי המדינות וניסוסיהן**, כי אחז שב החיש אל תרגו ואל מולדתו, כדמה כי רוח אחרת דבר בו — • ובסוף ספרו חבר שירה פשוטה [מי"ח תבואות מי"ג בתים וכל מי שקרא השירה מהלל ריע מהמליך ר" הירץ וויזל יחי" ועוד שירים רבים אשר נדפסו מקדם, ידלה ויבין כי גס בגנגו רוח אחר היתה עמו •

ולדוגמא

ולבן קרואים אתס כל אנשי אמת ובדיבי לב! להודיע את מחשבותיכס ולתת את נדבתכס ליד הנזכרים ר" בונס נ"ר דניאל ו"ר יצחק בן ר" חייזק דעסויח, ועליהס הדבר לפעול טוב כאשר תתפללו •

ולדוגמא נציג פה לשון תרגומים מזיר הזה, ירמה הקורא ויכיר את חלקי המחבר וחלקי זולתו.

א

שמחת שולם אש רח חבל תאירי
גם יום גם ליל אורך לא תסתירי
כגדך גם שמש ירח קדרו
כי פעם יסתרו פעם יזאו
זה ביום אף זה בלילה כחבאו
כי כן הושם חקם מעת נוצרו

ב

לבות הוגיך לנצח כך דבקו
גם מכל הון ורכוש אותך השקו
ולעמתם גם את פנים תצהיבי
ותצני לפתוח כל מבמניך
ותגלי להם אוצרות משמוניך
את כל סורותיך להם תקריבי

ג

מחזיקי לומריך בוטוש יבוזו
עם רוב עשרם איש את אחיו יעזרו
לתת אל כל שואל להם ומים
וספרים לכתוב כסף לא יחשובו
ולהשאיל אותם חסדם לא יעזבו
אל אין נכון לו יחזיקו ידים: